

חודש שבט

חודש שבט יציאת מצרים והפה של משה על פי המהר"ל.
מהכוח אל הפועל .

ראש חודש שבט מיוחד בהיותו ראש השנה לאילן כדברי בית שמאי, ובית הלל אומרים: בחמשה עשר בו (ראש השנה דף ב עמוד א). לפי דברי הראשונים, הריצב"א שהובא בהגהות מימוניות, הוקשו כל ראשי השנים כאחד ונחשבים ליו"ט. ומובא בספרים שיום זה הוא כראש השנה, שמסוגל לתפילה על פירות האילן, ובכללן "הפירות" של האדם, אלו בניו ובני בניו שיעסקו בתורה ובמעשים טובים ויצליחו לגדול בטעם ובריאח טוב.

זמן זה שהטבע מתעורר לחיים, וכל מה שגלום באדמה ובאילנות פורץ החוצה, הוא כעין לידה חדשה של הארץ, וכן הגאולה משולה ללידה חדשה, הנביא יחזקאל (פרק טז) אומר:
"ומוֹלְדוֹתַיךְ בְּיוֹם הוֹלְדֶת אֶתְךָ לֹא כָרַת שָׂרֵף וּבְמִים לֹא רָחַצְתָּ לְמַשְׁעֵי וְהַמְלַח לֹא הִמְלַחְתָּ וְהַחֲתֵל לֹא חֲתַלְתָּ: לֹא חָסָה עֲלֶיךָ עֵינַי לְעִשׂוֹת לְךָ אֶחָת מֵאֵלֶּה לְחַמְלָה עֲלֶיךָ וְתִשְׁלַכִּי אֶל פְּנֵי הַשָּׂדֶה בְּגַעַל נִפְשֶׁךָ בְּיוֹם הַלְדֶת אֶתְךָ: וְאֶעֱבֹר עֲלֶיךָ וְאֶרְאֶה מִתְבַּוְּסֶסֶת בְּדַמְיֶךָ וְאֶמַר לְךָ בְּדַמְיֶךָ חַיִּי: וְאֶמַר לְךָ בְּדַמְיֶךָ חַיִּי:"

וכך אמרו במדרש (תהלים מזמור קיד):

"דבר אחר: בצאת ישראל ממצרים. ראה מה כתיב או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי אמר ר' אחא בשם ר' יונתן מהו גוי מקרב גוי, כאדם שהוא שומט את העובר מתוך מעי הבהמה בזמנו, כך הוציא הקב"ה את ישראל ממצרים, שנאמר גוי מקרב גוי, כענין שנאמר והקרב והכרעים (ויקרא א יג)".

ולכן זמן זה של פריחת האדמה משול לגאולת הארץ, שמוציאה מן ההעלם אל הגילוי את תנובתה, והוא גם מסמל את גאולתן ישראל, כפי שנאמר בשיר השירים פרק ב:
"כִּי הִנֵּה הִסְתִּי עֵבֶר הַגֶּשֶׁם חֲלֹף הַלֵּךְ לֹ: הַנְּצַנִּים נִרְאוּ בְּאֶרֶץ עֵת הַזְּמִיר הַגִּיעַ וְקוֹל הַתּוֹר נִשְׁמַע בְּאַרְצֵנוּ: הַתְּאֵנָה חֲנֻטָה פְּגִיָה וְהַפְּנִים סְמֵדֵר נִתְּנוּ רִיחַ קוֹמִי לְךָ רַעִיְתִי יִפְתִּי וְלִכִּי לְךָ:"

"עת הזמיר הגיע וקול התור נשמע וגו', ר' תנחומא אמר: הגיע זמן שתעשו זמירות להקב"ה, שנא' (שם/ שמות ט"ו) 'עזי וזמרת י-ה', זמירות י-ה, אמר ר' ביבי: (תהלים קי"ט) 'זמירות היו לי חוקיך', וקול התור נשמע בארצנו', אמר ר' יוחנן: קול תייר טב נשמע בארצנו - זה משה, בשעה שאמר: (שמות י"א) 'ויאמר משה כה אמר ה' כחצות הלילה'".

חכמינו ז"ל קשרו בין זמן גאולת הארץ וזמן גאולתן של ישראל ואמרו (במדבר רבה פרשה ג):
"מוציא אסירים בכושרות', א"ר עקיבא: לא הוציאם אלא בחדש כשר לצאת, לא בתמוז מפני השרב, ולא בטבת מפני הצנה, אלא בניסן שהוא כשר לצאת בו לדרך, לא חמה קשה ולא צנה קשה, ואם תאמר תשרי? הרי יש בו עונות גשמים, הוי - בכושרות",

נראה שהזמן כשר ליציאה ממצרים לא רק בגלל הנוחות של מזג האויר, אלא בגלל סגולת הזמן שמבחינה רוחנית כשר לגאולה. וכך אומר הגר"א שהטבע מעיד על סגולת הזמן, וכאשר הטבע מתעורר לחיים, זה מראה שגם בשמים מתעורר זמן המסוגל לגאולה.

ולכן מצאנו שבחודש שבט התחילו מכות מצרים (עשרה שבועות לפני פסח, שבהם היו עשר מכות מצרים, שכל מכה ומכה היתה בבחינת "נגוף ורפוא" נגוף למצרים ורפוא לישראל), ובו התחילה גאולתן של ישראל.

יחוד נוסף יש לחודש שבט, שבאחד בו התחיל משה באר היטב את התורה בשבעים לשון, כפי שנאמר (דברים פרק א):

"וַיְהִי בְּאַרְבָּעִים שָׁנָה בְּעֶשְׂרֵי עֶשֶׂר חֹדֶשׁ בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֹתוֹ אֲלֵהֶם, וְגו' . בְּעֵבֶר הַיִּרְדָּן בְּאֶרֶץ מוֹאָב הוֹאִיל מֹשֶׁה בְּאֶרֶץ הַתּוֹרָה הַזֹּאת לְאֹמְרֵי:"

בספר "בני יששכר" לומד מכאן שחודש זה מסוגל לחידושי תורה שבעל פה, כשם שמשנה התחיל לומר בחודש זה חידושי תורה שלו, כי "משנה תורה משה מפי עצמו אמרן" (מגילה), ומבאר התוספות "ברוח הקודש" שהיא דרגה פחות מנבואה, ולכן זו בחינה של תורה שבעל פה.

ונראה שיש קשר בין ראש השנה לאילן לבין חידושי תורה שבעל פה, כמו שראש השנה לאילן הוא לאחר שיצאו רוב גשמי שנה ולאחריו יש כח באילן להוציא פירות, כך מיום זה מתעוררת הסגולה להוציא מן הכוח אל הפועל את חידושי התורה שנספגו ונקלטו ברוב תורה שירדה כמטר לקחה מן השמים. וגם כאן אפשר לראות את חידושי התורה כלידה רוחנית, וגילוי כוחות גלומים באדם מן הכוח אל הפועל.

חז"ל עומדים על השינוי שחל במשה בסוף ארבעים שנה שאז התחיל לומר את "אלה הדברים" מפי עצמו, וז"ל (דברים רבה פרשת דברים ד"ה ז):

"ד"א אלה הדברים, אתמול היה אומר לא איש דברים אנכי, ועתה אומר אלה הדברים, וא"ר אלעזר ... אמר שלמה 'מרפא לשון עץ חיים' (משלי ט"ו ד'). א"ר אחא: אם לשונך חוכך אשון אותו בד"ת והוא מתרפא, צא ולמד ממה שהיה פסילוס (=כבד פה), ובשביל שנתעסק בתורה נתרפא לשוני, [אתמול] לא איש דברים אנכי, [עכשיו] (והוא) [הוא] אומר אלה הדברים, הוי מרפא לשון עץ חיים".

לכאורה קשה, הלא משה היה הולך ומלמד תורה את ישראל כל ארבעים שנה במדבר, ועד כאן לא היה איש דברים עד שבא לומר "אלה הדברים"?

אלא שעד עתה משה אמר דברים מפי הגבורה, כפי שנאמר "משה ידבר והאלקים יענו בקול", משה טען שלא יוכל לדבר עם פרעה (שמות פרק ד) "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה' בִּי אֶד-בְּנִי לֹא אִישׁ דְּבָרִים אֲנִי גַם מִתְמוּל גַּם מִשְׁלֹשׁ גַּם מֵאֵז דְּבָרָךְ אֶל עַבְדְּךָ כִּי כָבֵד פֶּה וְכַבֵּד לְשׁוֹן אֲנִי", והקב"ה עונה לו "וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו מִי שֵׁם פֶּה לְאָדָם אוֹ מִי שְׁמוֹ אֵלֶם אוֹ חֲרָשׁ אוֹ פֶקֶח אוֹ עֵר הֲלֹא אֲנִי ה': וְעַתָּה לֵךְ וְאָנֹכִי אֶהְיֶה עִמָּךְ וְהוֹרִיתִיךָ אֶשֶׁר תִּדְבֹר", היינו שהשכינה כביכול תדבר מתוך גרונו, וממילא אין לו ממה לחשוש. בכל אופן אין אלו דברי משה, והוא עדין נשאר כבד פה וכבד לשון, אבל משעה שהתחיל לדבר דברי עצמו לבאר את התורה באר היטב מאז מוכח שנתרפאת לשונו.

וצריך להבין מדוע היה משה האיש שנבחר למסור את התורה לישראל כבד פה וכבד לשון, וכך מקשה המהר"ל בספר גבורות ה' פרק כ"ח, איך אפשר לומר שמשנה משה מפי עצמו היה בעל מום כבד פה וכבד לשון? ויש להוסיף, שהתורה מעידה עליו שאפילו ביום מותו ומשנה בן מאה ועשרים שנה במומו לא כהתה עינו ולא נס לחה" (דברים פרק לד), וחז"ל פירשו זאת ביחס לכוח דבורו "ומשה בן מאה ועשרים שנה במומו לא כהתה עינו בין טמא לטהור ובין איסור להיתר, ולא נס לחה בעמלו בתורה, במשפט האורים למה נקרא שמם אורים ותומים, אורים שהן מאירין דבריהם, תומים שהיו שלמין בדבריהם ולא היו מבדין".

וכן למדו ממשנה רבינו שהדיינים בסנהדרין צריכים להיות שלימים ללא מום "דתי רב יוסף: כשם שבית דין מנוקין בצדק, כך מנוקין מכל מום. אמר מרימר: מאי קראת? 'כולך יפה רעיתי ומום אין בך'. אימא: מומא ממש! אמר רב אחא בר יעקב, אמר קרא: (במדבר יא) 'והתיצבו שם עמך, עמך - בדומים לך'".

מתרץ המהר"ל שזה היה לגודל מעלתו של משה שהיה כולו רוחני ולא היה יכול להוריד את הדברים שקבל לדבור שנחשב לכוח גשמי, (עיין שם בעומק הסברו) וביאור הדבר בלשון אחרת, שהדבור הוא צמצום התוכן המחשבתי והגבלתו למילים, ומשה לא היה יכול להגביל את כוח המחשבה שלו למילים.

וכך משמע מהמדרש (אותיות דר"ע):

"לפי שבשעה שאמר משה לפני הקב"ה הן אני ערל שפתים נדדעזו כל בריות שבעולם ואמרו מה משה שעתיד לדבר עמו שכינה בקע"ה מקומות (הם קע"ה פרשיות שבתורה), והוא מבאר כל אות וכל דבר ודבר וכל פסוק ופסוק שבתורה בע' לשון הוא אומר לפני הקב"ה הן אני ערל שפתים אנו עאכו"כ, ובשביל שאמר משה כי כבד פה ולא איש דברים אנכי זכה שאמר לו הקב"ה פה אל פה אדבר בו וזכה שאמר אלה הדברים".

אם נאמר שמשנה היה ערל שפתים כפשוטו, לא מובן הק"ו שלמדו ממשנה, אלא בודאי פירוש הדברים כפי שאמר המהר"ל, שמשנה עם כל גדלותו בתורה לא היה יכול לבאר אותה בלשונו, על אחת כמה וכמה שאנו לא נוכל לבאר את התורה בלשונו.

ולפי זה נוכל לפרש את ההבדל שחל במשה לאחר ארבעים שנה, עד אז למד תורה מפי ה' ומסר את הדברים בדיוק כפי שקבל, והיה כצינור שמעביר דבר ה', וביחס אליהם היה ככבד פה וכבד לשון, (פרט לשלושה חידושים שחידש משה מדעתו והסכימה שכינה עמו). ובגלל ענותנותו של משה שהיה מודע לגודל הדברים ולקטנות עצמו להביע אותם, זכה לקלוט את הדברים ולהתאחד אתם עד שגם כשהיה מדבר דברי עצמו היו אלו דברי תורה שנכתבו בתורה, ומזה מוכח ש "נתרפאת לשונו".

כדי להבין את התהליך הזה שעבר משה רבינו, נעניין בגמ' (נדה ל עמוד ב):
"דרש רבי שמלאי: למה הולד דומה במעי אמו - לפנקס שמקופל ומונח... ונר דלוק לו על ראשו וצופה ומביט מסוף העולם ועד סופו... ומלמדין אותו כל התורה כולה... וכיון שבא לאויר העולם - בא מלאך וסטרטו על פיו, ומשכחו כל התורה כולה".

מה משמעות התורה שמלמדים את העובר? מדוע ביציאתו לאויר העולם הוא משכח תלמודו? ואם הוא משכח מה התועלת בכך שמלמדים אותו כל התורה?

המהר"ל (שם) מבאר את עומק הדברים:
"בעוד שלא יצא לאויר העולם, אז נשמתו נבדלת ואז היא שכלית לגמרי, וידע כל התורה, ובעת יציאתו נגמר בריאתו והנשמה תתחבר לחומר, וכאשר תתחבר הנשמה אל הגוף נעשה אדם חי מדבר גשמי, וזה משכח כל התורה שאינו שכלי לגמרי".

ונשתדל לבאר זאת בלשונו: העובר בבטן אמו מקבל נשמה חלק אלוק ממעל, שהיא בעצם מהותה תורה, "אורייתא וישראל חד הוא", וממילא היא יודעת את כל התורה כולה, אלא שבזמן הלידה האדם יוצא למציאות החיים בעולם הזה הגשמי, והגוף הגשמי אינו יודע את התורה שנשמתו מכילה עד שלומד אותה ועמל בה וכך הוא מגלה את סודה הטמון בו. וכך מפרש המהר"ל, שבא מלאך ומכהו על פיו, היינו שניתן בו כוח הדבור, שהוא כוח הדעת הגשמי שיש בה צמצום, ואינה יכולה להביע את הטמון שנשמה. ובאמת אלמלא היתה נשמתו מכילה את התורה לא היה יכול ללמוד ולדעת את סודה, ולפי זה מובן מאמר חז"ל "יגעת ומצאת תאמין", שעל ידי יגיעתו הוא חוזר ומוצא את חלקו האבוד בתורה לפי שורש נשמתו, שכביכול שכח עם לידתו.

ולפי זה גם משה רבינו במשך ארבעים שנה במדבר קבל את כל התורה כולה מסיני, אולם כאשר הגיע זמנם להיכנס לארץ ולהתחבר עם עולם הגשמי, הגיע הזמן לחדש חידושי תורה ולהוציאם מן הכוח אל הפועל. וזהו סגולת הזמן של חודש שבט, כמו האילנות שספגו את כוחם מגשמי השנה להוציא מעתה פירות, כך גם הגיע הזמן לעסוק בתורה שבעל פה ולהוציא יציים ופרחים מאותיותיה של תורה.

חדושי הרי"ם אומר: ששמאי - סופי תיבות (לא כסדרן) - "לא איש דברים אנכי", בחינת מחשבה. הילל - ראשי תיבות "הוא יהיה לך לפה" - בחינת דבור. שמאי הם תמיד בחינת בכוח כפי שהדברים במקורם בשמים, והלל הם בחינת בפועל כפי שהדברים נראים בארץ (ואין כאן המקום להאריך), ולפי זה מובן מדוע שמאי אומר שר"ה לאילן באחד בשבט בתחילת החודש, כאשר הוא עדין בכסה בחינת המחשבה, והלל אומר בחמישה עשר בו, כאשר הלבנה במילואה גלויה בהדרה בחינת דבור. ובחודש זה נעשה המעבר ממחשבה לדבור בתורה.

מובא בספרי חסידות שבמצרים היה הדבור בגלות, עד שיצאו מצרים ואז יכלו לומר שירה, ונצטוו לומר הגדה ולהקריב את הפסח, שרומז על "פה סח", ולפי דברינו אפשר לומר שגלות מצרים היתה בחינת הריון כפי שהבאנו לעיל, ולכן עדין לא נוצרנו כעם, והדברים היו אצלנו רק בכוח, וכשיצאנו מצרים זכינו לכוח הדבור היינו להוציא זאת אל הפועל.

עוד אמרו חז"ל שמשה זכה לחדש דברי תורה ולומר את "אלה הדברים" בזכות המילה, וז"ל: (בראשית רבה פרשה מט):

"כתיב (תהלים כה) 'סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם' איזהו סוד ה'?' זו מילה, שלא גלה אותה מאדם ועד עשרים דור עד שעמד אברהם ונתנה לו, שנאמר: 'ואתנה בריתי ביני ובינך', א"ל הקב"ה אם תמול, תטול סוד ה', מה סוד ה', ס', ששים, ו', ששה, ד', ארבעה, הרי שבעים, שבעים אני מעמיד ממך בזכות המילה, שנאמר: (דברים י) 'בשבעים נפש ירדו אבותיך', מעמיד אני מהן שבעים זקנים, שנא' (במדבר יא) 'אספה לי שבעים איש מזקני ישראל, ומעמיד אני מהן משה שהוא הוגה בתורה בשבעים לשון, שנאמר (דברים א): 'הואיל משה באר וגו', בזכות מי? בזכות המילה, שנאמר 'סוד ה' ליראיו'".

"המילה" משמעותה גם דבור מילה, ולפי המהר"ל מסמלת את הצמצום הגשמי, וברית המילה היא תיקון הגוף והכשרתו להתחבר אל הנשמה, וכמו כן יש "ברית הלשון", שמירת הלשון גם היא מאפשרת להתחבר לדברי תורה ולהוציאם מן הכוח אל הפועל.